



Willem Glaudemans

Het hart van de gnosis

Inleiding

Ik wil het vandaag, aan het begin van deze dag, eens heel eenvoudig houden. Mijn lezing over het hart van de gnosis kan ik heel eenvoudig aldus samenvatten:

Er zijn maar twee dingen
En het ene is een illusie.

Ik zou nu klaar kunnen zijn en u hier in stomme verwondering achterlaten. Maar omdat u ervoor betaald hebt en ook omdat uw verstand en gemoed dan niet erg bevredigd zouden zijn, zal ik het verder uitleggen. Maar hoe schijnbaar ingewikkeld het ook wordt, onthoud toch steeds dit:

Er zijn maar twee dingen
En het ene is een illusie.

En dat betekent dat het andere dus wel *waar* moet zijn.

Dat is niet alleen makkelijk in het hoofd te houden als u de gnostische geschriften leest – en de gnostiek kan ingewikkeld zijn zoals u weet als u de *Nag Hammadi-geschriften* gelezen hebt – het is ook handig om u dit in uw dagelijkse leven van tijd tot tijd in herinnering te brengen.

Mijn verhaal heeft ook een kapstok, anders is het wat kaal, waaraan ik dit hele simpele feit, als een leitmotiv, vijf keer ga ophangen. Om uw gemoedsrust te bevorderen geef ik alvast de vijf haakjes van de kapstok: God, de wereld, onszelf, de ander, verlossing.

Inmiddels hebt u natuurlijk uitgerekend dat vijf maal twee tien is, dat klopt.

Bij God kunnen we zeggen:

Er zijn maar twee goden,
en de ene is waar
dus de ander is een illusie.

Bij de wereld kunnen we zeggen:

Er zijn maar twee werelden
en de ene is waar
dus de ander is een illusie.

Bij onszelf kunnen we zeggen:

Er zijn maar twee zelden
en het ene is waar,
dus het ander is een illusie.

Bij de ander kunnen we zeggen:

Er zijn maar twee anderen
en de ene is waar,
dus de ander is een illusie. (Nu kunt u even om u heen
kijken om te zien welke van uw burens de ware is.)

Bij de verlossing is het nog simpeler:

als u inziet dat er maar één God is, één wereld, één zelf
van u en de ander,
dan bent u verlost.

Als u dit nu allemaal reeds kunt vatten, kan ik hier ophouden en u verder een aangename dag toewensen. Maar al is het glashelder en uiterst simpel, ons ronddolende verstand wil graag meer, menend daar houvast aan te hebben. We willen het allemaal graag wat interessanter, want we geloven niet zomaar wat simpel is. Daarom krijgt u, de klant is koning, wat aankleding en omkleding, en vandaar ook die kapstok om al die kleding aan op te hangen. Maar houd vast:

Er zijn maar twee dingen,
en alleen één ervan is waar.

En dit is dan mijn uiterst bescheiden sleuteltje tot de gnosis, wat als boekenlegger dienen kan in Jacob Slavenburgs boek *Een sleutel tot gnosis*, dat we hier vandaag ten doop houden.

1. Eerste haakje: God

In de gnostische geschriften komt u, als u goed kijkt, twee goden tegen, of liever gezegd goden van twee niveaus. De ene is de ware God, dat begreep u inmiddels al, de andere de afgescheiden godheid, aangeduid met de term: demiurg.

De ware God

Laten we beginnen met de ware God, het eigenlijke beginloze begin van alles. Schepper van Al wat is, Vader-Moeder van het Al. (Voor het gemak zal ik in het vervolg toch naar deze God verwijzen met mannelijke voornaamwoorden, maar u moet weten dat voor de gnostici God een androgyn wezen was, dat alle dualiteit volkomen oversteeg). Hij was voor hen de Ene Ongedeelde Oerkracht, zuiver Geest, zuiver Bewustzijn, en zuiver abstract.

Die onkenbare God wordt in vele geschriften aangeduid als de grote, onzichtbare Geest, of de 'grote, onzichtbare, onaanroepbare, onnoembare, maagdelijke Geest', of het Eerste Beginsel, of de Eerstvolkomene Ene, of de Onverwekte, of de Ongeschapen-Eerst-Zijnde, of de Oneindige Oergrond. Dit is de ware God die begin noch einde kent, die ondeelbaar, onkenbaar, onbeschrijfbaar, onmeetbaar en onmetelijk is, die geen eigenschappen en alle eigenschappen bezit, die alle godheden en heel de onzichtbare wereld voorafgaat en tegelijk omvat, en die in zijn pure abstractie zelfs iedere beschrijving te boven gaat.

En toch, om over Hem te kunnen praten, moeten we woorden en beschrijvingen en beelden gebruiken. De gnosticus had om uit dit dilemma te geraken de manier gevonden,

die je ook elders in vele mystieke stromingen van de wereldgodsdiensten aantreft: de *via negativa*. Door te zeggen wat die onkenbare God allemaal *niet* is – het enige dat er menselijkerwijs van Hem gezegd kan worden – vormt onze dualistisch denkende geest zich daarvan een positief tegenbeeld, wat verder oningekleurd blijft. En dat moet ook oningevuld blijven, omdat de ongrijpbaarheid daarvan een wezenlijk kenmerk is. Zo doet er uiteindelijk toch een gedachtebeeld op van de superieure abstracte immensiteit van dit Goddelijke. Wie hiervan een uitgebreide en fraaie beschrijving wil lezen, verwijs ik naar het begin van het *Geheime Boek van Johannes* in de *Nag Hammadi-geschriften* deel I en deel II (hierna afgekort tot *NHGI* en *NHGII*).

Het onnoembare wordt ook beschreven in woorden die elkaar wederzijds uitsluiten en opheffen, paradoxen, want daarmee wordt het beeld van het onkenbare tegelijk opgebouwd en weer afgebroken, en blijft zodoende het essentiële mysterie onaangetast. Bovendien wordt zo getoond dat het wezenlijk goddelijke elke tegenstelling, elke dualiteit absoluut overstijgt. Een voorbeeld daarvan vinden we in *Allogenes*:

'En Hij is de [Ene] die blijft bestaan
als een [oorzaak] en een bron [van Zijn]
en [een] onstoffelijke [stof],
[en een] ontelbaar [getal],
[en een vormloze] vorm,
en een [gedaanteloze] gedaante,
en [een krachteloosheid en een kracht],
[en een wezenloos wezen],
[en een bewegingloze beweging],
[en een niet-doend doen].' (*NHGII* p.224)

Deze grote, onzichtbare Geest is volmaakt Licht en ver-

toeft in rust en in zwijgen. In Hem bevinden zich alleen stilte (*sigè*) en diepte (*bythos*). Wanneer Hij nu in deze bewegingloze hoedanigheid gebleven was, dan zou er geen schepping zijn geweest en zou Hij ook niet gekend zijn in de kenmerken die van Hem uitgaan. Wanneer deze Vader van het Al verblijft in het 'lichtwater' dat Hem omgeeft en waarin Hij zichzelf weerspiegeld ziet, ontstaat in Hem de gedachte om gekend te zijn, als het ware in reflectie op Zichzelf. Zo lezen we in *Eugnostus de gezegende*: 'Hij ziet zichzelf in zichzelf als (in) een spiegel, zich in zijn beeltenis openbarende als Zelf-Vader, dat is Zelfverwekte, en als wederkerigheid.' (*NHGII* p.131) En stelt het prachtige geschrift *De drievoudige eerste gedachte* kort en bondig: 'Schepping is een echo' (*NHGII* p.351). Zo is Hijzelf Vader van Zichzelf en tevens Zichzelf gelijk; en is reflectie, of wederkerigheid, of weerspiegeling, of echo, of weerkaatsing, het ultieme scheppingsbeginsel. En zoals twee spiegels elkaar oneindig weerspiegelen, zo gaat deze zichzelf weerspiegelende scheppingskracht oneindig door. Licht wekt zichzelf eeuwig in zijn eigen weerschijn tot leven. Liefde breidt zich onstuitbaar aldoor uit, zichzelf in zichzelf ve-meerderend, omdat ze gedeeld en meegedeeld wil worden aan zichzelf.

De Eerste Vader kan dus niet anders scheppen dan naar zijn evenbeeld en gelijkenis, omdat scheppen niets anders is dan zichzelf uitdelen, uitstralen, uitbreiden. Alles is Hem gelijk omdat Hij alles doordringt en is, en er buiten Hem niets is dat bestaat. En dit laatste moeten we even vasthouden in verband met ons leitmotiv.

Wanneer deze ware God zichzelf aldus weggeeft, laat Hij zich kennen in zijn gaven, in wat van Hem uitvloeit. Maar voor we dieper ingaan op die uitvloeiingen (of emanaties), eerst nu een beschrijving van die afgescheiden god, die demiurg, die in alles het tegendeel is van de ware God. Dat had u al begrepen.

De demiurg

Hij wordt omschreven als de god van de afdwaling, de zelfgenoegzaamheid, de arrogantie, de god van de afgescheidenheid, de arglist en de leugen, de duisternis, de angst en de onwetendheid. Hij blijkt een tamelijk eigenmachtig, eigenzinnig heerschap, een jaloerse god, ons ake-
lig vertrouwd. In de gnostische scheppingsmythe is hij een schepping van Sophia, de vrouwelijke zijnskant van God, die op eigen houtje was gaan scheppen, zonder haar mannelijke wederhelft, haar 'paargenoot', daarin te kennen, en zij schrok van wat zij had voortgebracht:

'Maar vanwege de onweerstaanbare kracht in haar was haar gedachte niet zonder gevolg, en er ontstond uit haar iets dat onvolmaakt was en het leek niet op haar (eigen) verschijning omdat ze het zonder haar paargenoot had gemaakt. En het vertoonde geen gelijkenis met de beeltenis van zijn moeder want het had een andere vorm. En toen ze zag dat het voorwerp van haar verlangen de vorm had aangenomen van een draak met de kop van een leeuw en met ogen als vurige bliksemschichten, wierp zij het ver van zich weg uit die plaats opdat niemand van de onsterfelijke (wezens) het zou zien, want ze had het in onwetendheid geschapen. [...] En zij noemde het Jaldabaoth.' (NHGI p.103-104)

Opvallend is dat deze draak met ogen als bliksemschichten getekend wordt als een schepping van angst. Men voelt dat Sophia zelf ook enorm geschrokken is van haar eigen maaksel, wat ze prompt probeert te verbergen. Het is natuurlijk allemaal symboliek, we moeten die zo ver-

staan dat Jaldabaoth het archetype is van de tegenkracht van de waarheid, de tegenkracht van het Goddelijke, de tegenkracht van de Eenheid. Wanneer we daar dieper op ingaan (ik heb dat elders gedaan*), moeten we onderkennen dat deze Jaldabaoth – die voor de gnosticus overigens gelijkgesteld kon worden met de Jahweh uit het Oude Testament – niets anders is dan een god van onze eigen projectie. Hij is een god van onze makelij, behept met onze menselijke motieven als wraakzucht, hebzucht, argwaan en leugen. Hij is een jaloerse god, zoals hij zelf zegt, wanneer hij het bestaan van een God naast hem ontkent: 'Naast mij is er geen andere god!' Anders gezegd: het feit van zijn vermeende bestaan vormt op zichzelf de ontkenning van de ware God. In wezen is hij dus een onmogelijkheid, want in wezen kan hij niet bestaan. Alleen de Ware God bestaat en wat waar is, is alomvattend en alomtegenwoordig en kan in wezen geen tegendeel bezitten.

Dus: er zijn maar twee goden

de ene is een illusie
en alleen de ander is waar.

2. Tweede haakje: de wereld

Naar parallellie van die twee goden zijn er ook twee werelden:

De ware wereld, dat is de wereld van de geest, dit is de emanatie van de ware God, de uitvloeijing van zijn krachten, deze schepping is volmaakt, onvergankelijk, eeuwig.

En er is de wereld die de demiurg geschapen heeft, een stoffelijke schepping die volgens de gnosticus allerm minst perfect is, vele gebreken vertoont, vergankelijk is. Hij noemt de ervaring van deze wereld ook wel de droom, een illusie. Dit is de wereld die wij menen te zien, die onze dagelijkse ervaring is.

* In 'Mozes en Gnosis; Is Jahweh de ware God', in J. Slavenburg e.a., *Vijftig jaar Nag Hammadi en nu? Symposiumbundel*, Deventer 1996, p. 13-25.

De wereld van de ware God

Van de ware God gaan er krachten uit, emanaties, waaraan Hij zich laat kennen. Was Hij altijd blijven sluimeren in zijn eeuwige diepte en zijn alzijdig zwijgen, en had Hij niet het verlangen gekend zichzelf te kennen, en dan was Hij zichzelf niet gaan uitdelen en uitbreiden. Dan waren er geen krachten van Hem uitgevloeid waaraan Hij tenminste ervaarbaar zou zijn.

Liefde wilde zichzelf kennen en kon dat alleen door zichzelf te spiegelen. Liefde overvloeiend van Zichzelf schiept Liefde in eindeloze weerkaatsing.

Deze emanaties, ook wel *eonen* genoemd, zijn zuivere *geestelijke* krachten, weergegeven door abstracte begrippen als: waarheid, wijsheid, leven, intelligentie, wil, bewustzijn, voorzienigheid, gemeenschap, liefde. De wezenlijk onkenbare God liet zich voor de gnosticus in deze van Hem uitvloeiende zijnsaspecten enigszins kennen en ervaren. De gnosticus wist dat er van God vele krachten uitgingen door de ganse schepping, vele kwaliteiten die voortdurend in trilling gebracht worden en worden uitgestraald vanuit Hem het hele *pleroma*, de volheid, door. Deze krachten zijn puur en waar en onvervolmaakbaar en onveranderlijk en in wezen neutraal en universeel. Dit is de geestelijke schepping die uitgaat van de ware God.

Deze God grijpt niet in in de wereldgeschiedenis, maar als Onbewogen Beweger is Hij werkzaam in de permanente uitstraling van die krachten en dat is zijn ononderbroken 'bemoeienis' met zijn schepping. Hij straalt immer en altijd de onveranderlijke waarheid van deze krachten in de schepping uit om daarmee de schepping te schragen en de zielen van de mensen te richten op hun ware afkomst en oorsprong, die ook hun toekomst en terugkeer is. Er is dus een voortdurende werkzaamheid van God aanwezig in het hele universum, die ook in het diepst van de mensen kenbaar en voelbaar is, en dat hen aldus met de ganse schep-

ping verbindt. Datgene wat van God uitgaat houdt het Al in alle eeuwigheid in stand.

'Want wie bestaat er dan alleen de Vader?

Alle ruimten zijn uitvloeisels van Hem.' (NHGI p.60)

De wereld van de demiurg

Ook van de afgescheiden god gaan er krachten uit, demiurgische krachten, krachten die trillen op het niveau van de psyche en de stof. Hij maakt vormen naar analogie van wat hij de ware God heeft zien doen, maar diens ware schepping kan hij, als wezen van de afdwaling en de onwetendheid, niet werkelijk goed zien. In het *Geheime Boek van Johannes* wordt verteld hoe Jaldabaoth een reflectie van een spiegelbeeld tegen de onderkant van wolken zag en dat dit het beeld is waarnaar hij schiep. Zijn schepping is dus een afschaduwing van een spiegeling van een gebrekkige weerkaatsing, driemaal van de werkelijkheid verwijderd, zou je kunnen zeggen. Met dit beeld laat de gnosticus zien hoe hij over de psychische en stoffelijke schepping dacht. De psychische schepping is te vergelijken met een soort zieleblauwdruk die aan de verstoffelijking daarvan voorafgaat. Denk maar aan de uitgebreide beschrijving in de lange versie van het *Geheime boek van Johannes* waar het menselijk lichaam in elkaar wordt gezet: eerst wordt er bijvoorbeeld een ziel van beenderen geschapen en daarna pas de beenderen, eerst de ziel van bloed, en daarna het bloed, eerst de ziel van spieren en daarna de spieren, etcetera (NHGI, p.108). Voor de gnosticus was deze hele schepping duidelijk niet een volmaakte creatie van een volmaakte God, maar de noodzakelijk gebroken schepping van een afgescheiden godheid. Als de gnosticus om zich heen keek zag hij de bewijzen voor deze gedachte overal: al het stoffelijke is vergankelijk, het is imperfect, gaat kapot, verslijt, raakt zoek of in verval,

sterft of wordt anderszins door de tijd ingehaald. De wereld van de stof is voor de gnosticus een essentieel onvolmaakte, een gebroken wereld, een verdichting, een stolling en verstoffelijking van de geest, een wereld voortgekomen uit dwaling en onbewustheid. 'Alles is aan verandering onderhevig. De wereld is een illusie' stelt de *Verhandeling over de opstanding kernachtig* (NHGI p.87).

De schepping van Jaldabaoth wordt een schepping van onwetendheid en angst genoemd. Heel pregnant wordt dit verwoord in het *Evangelie der Waarheid*:

'Deze onwetendheid omtrent de Vader
bracht angst en vrees teweeg
en de angst verdichtte zich tot een mist,
zodat niemand kon zien.
Hierdoor werd de dwaling eigenmachtig,
zij bracht in leegte haar materie tot stand,
zonder kennis van de waarheid.' (NHGI p.52)

Vele van deze teksten maken volstrekt duidelijk dat de wereld om ons heen een illusie is, dat de ervaring daarvan het best vergeleken kan worden met een droom, een droom van onwetendheid waarin de ziel gevangen zit en waaruit hij dient te ontwaken. De ziel is hier niet thuis, maar eerder een vreemdeling, een balling in een boos en vijandig land.

En om ons symfonische thema van vandaag nog eens te herhalen: alleen de bevrijdende waarheid bestaat, de dwaling en de illusie niet, of zoals het *Evangelie der Waarheid* dit verwoordt:

'(toen de waarheid verscheen)
schudden alle ruimten (van de dwaling)
op hun grondvesten,

en waren in verwarring
omdat ze bestendigheid noch stevigheid bezaten.

De dwaling was ontredderd
en wist niet wat te doen,
zij was bedroefd en jammerde
en kwelde zichzelf omdat zij niets wist.
Toen de kennis, die de ondergang inhoudt
van de dwaling en al haar uitvloeisels
haar naderde,
bleek zij (de dwaling) hol en inhoudsloos.' (NHGI p.60)

Elders heet het dat deze schepping 'geen wortel heeft' (NHGI p.53) wat een andere manier is om te zeggen dat deze schepping in wezen geen bestaansgrond bezit, niet werkelijk is. Op dit punt sluiten bepaalde gnostische stromingen aan op de hindoeïstische leer die de wereld als 'maya', illusie onderkent.

Dus: er zijn maar twee werelden
de ene is een illusie
en alleen de andere is waar.

3. Derde haakje: onzelf

Naar parallellie van de twee goden en de twee werelden huizen er in ons ook twee zelden: het ware Zelf, dat een schepping is van de ware God; en het lager zelf, dat een maaksel is van de demiurg, en dat we met een moderne term het 'ego' zouden kunnen noemen.

Het ware Zelf

Het ware Zelf, met een hoofdletter, het Hoger Zelf om er een moderne term aan te geven, werd door de gnosticus aangeduid met *pneuma*, de geest die in ons woont, de lichtvonk, ons innerlijk licht, het goddelijke in ons, en met het symbool van de parel. Dit aspect van ons staat in rechtstreeks contact met God, is deel van God, en trilt op

de uitstraling van zijn krachten. Dit is het deel dat nog steeds onveranderlijk bij de Vader verblijft, dat nog in zijn ware oorsprong verkeert. Ik benadruk dat de ware God in de gnostische scheppingsleer alleen de geestelijke mens, de lichtmens geschapen heeft, en niet de rest. Dit is het deel van ons dat antwoordt op de roep van God, omdat het die in zichzelf herkent, dit is het deel dat kennis heeft, gnosis. Dit is het deel dat in het diepst van ons hart bereikt en als ervaring gekend kan worden. Dit is het deel dat door middel van heimwee het verlangen in ons wekt om terug te gaan naar het Huis van de Vader.

En daar resoneren ook de goddelijke trillingen, of emanaties, zoals: waarheid, liefde, wijsheid, eeuwigheid, leven, intelligentie, wil, bewustzijn, gemeenschap, voorzienigheid, en dergelijke. De plek waar we die trillingen opvangen is onze geest, ons diepste Zelf, ons hart, waar we deze kennis van het hart, deze *gnosis* deelachtig kunnen worden. En die ervaring is allerm minst iets abstracts. De gnosticus wist dat hij in zichzelf deze krachtvelden van God kon voelen en ervaren en op zijn beurt weer uitstralen. Hij wist dat dit de krachten waren die zijn leven konden richten tot zijn terugkeer naar Hem. Deze krachten zijn puur en waar en onvervolmaakbaar en onveranderlijk en in wezen neutraal en universeel en sluiten niemand uit. Alleen de wijze waarop ieder mens ze in zich werkzaam voelt is persoonlijk, dat geeft er de specifieke kleur van zijn leven aan. Want we laten de trilling van die krachten slechts toe in de mate waarin we daarvoor open zijn.

Dit is ook de achtergrond van het aloude gnostische adagium: 'Als je jezelf kent, ken je het Al.' Wanneer je diep in jezelf afdaalt, zul je daar de krachten van de kosmos aantreffen, de krachten die God voortdurend in trilling brengt door gans het universum. Je zou ook kunnen zeggen: als je je Zelf kent, ken je het Al, omdat Zelf en Al dezelfde Oorsprong hebben: God.

Het lager zelf

Daarnaast is er het demiurgische zelf, om het zo maar eens te noemen. Het is, in de gnostische mythe, een schepping van Jaldabaoth. Het wordt ook wel aangeduid als de *psychische* mens en de *hylische* (of stoffelijke) mens tezamen. De gnosticus noemt dit het zelf dat onwetend is, dat droomt, dat dronken is en nuchter moet worden, moet ontwaken uit zijn boze droom van angst. Dit demiurgische zelf trilt op de uitstraling van de demiurgische krachten, als: naijver, hebzucht, begeerte, gierigheid, angst, egoïsme, leugenachtigheid, gramschap, toorn, wenen, lijden, lust, bitterheid en twist, om er een aantal te noemen.

En deze krachten zijn het juist die het doorstralen van het Hoger Zelf in ons tegengaan, en de doorstraling van de goddelijke krachtvelden in ons belemmert. Het zijn de demiurgische krachten die werkzaam zijn in de ziel en het lichaam die ervoor zorgen dat de mens de puur goddelijke, geestelijke krachten in zichzelf ervaart als door emotionele en mentale bewegingen en lichamelijke zinnen gekleurd en vertroebeld.

Dit stuk, het ego, probeert ons te doen vergeten dat het eerste stuk, de godsvonk er is, zodat we niet beter weten dan dat we een lichaam zijn dat leeft in een stoffelijke wereld, behept met gevoelens en gedachten waar we geen greep op hebben en die ons instinctmatig schijnen te regeren. Dat is de uitleg van alle verhalen over: we zijn vergeten wie we werkelijk zijn, we zijn onwetend van onze ware oorsprong. En dat is ook de achtergrond van het verhaal dat we zowel in gnostische als in bijbelse teksten vinden, dat de scheppergod Adam 'sloeg met een slaap', zodat hij niet meer bewust was en hij de vermogens van zijn geest verloren leek te hebben. En nergens wordt er in de bijbel melding van gemaakt dat Adam weer ontwaakte, dat zegt iets over ons als zijn 'afstammelingen'.

We leven dus met in onze inborst de echo van twee goden, de ene met een luide stem, de ander met een stille kracht in ons aanwezig. En die stille kracht is uiteindelijk zoveel krachtiger dan die luide stem. Mits we ervoor kiezen ernaar te luisteren en ernaar te leven.

De gnosticus noemt de mens ook wel 'die van het midden' dat wil zeggen: hij zit in zijn ziel op een scharnierpunt: hij kan kiezen met de geest mee te gaan en als zodanig zijn ziel steeds meer te vergeestelijken, maar hij kan ook kiezen met de demiurgische krachten mee te gaan en zijn ziel steeds meer te binden aan emoties, begeerten en het lichaam en zodoende steeds meer te gaan geloven in de werkelijkheid van de stoffelijke wereld.

In de *Drievoudige Verhandeling* lezen we:

'Het geestelijke ras zal in ieder opzicht volledige verlossing ontvangen, maar het stoffelijke (ras) zal in alle opzichten vernietigd worden, de manier van iemand die in vijandschap volhardt. Het psychische ras, dat bij haar ontstaan en ontwikkeling in het midden ligt, is tweevoudig in haar aanleg, zowel op het goede, als op het kwade (gericht). Het kan zowel verworpen worden, alsook geheel worden opgenomen bij de goeden.' (*NHGII* p.189)

Dit dient men niet te lezen als veroordeling van de materiële mens, maar als het overwinnen van het stoffelijke in de mens. En het zielsaspect in de mens (het psychische) wordt meegevoerd tot het licht in zoverre het zich heeft kunnen losmaken van de demiurgische psychische werkingen en stoffelijke bindingen in hem.

In het *Evangelie der Waarheid* staat een mooie passage over ons symfonische thema:

'Zij wier naam Hij van de aanvang af kende
worden aan het eind geroepen;
zodat (ieder) kennis heeft
die door de Vader bij name is genoemd,
en wie niet bij name genoemd wordt
geen kennis heeft.

Hoe kan iemand immers luisteren
als hij geen naam heeft
waarmee hij wordt geroepen?
Want wie onwetend is tot het eind toe
blijft een schepsel der vergetelheid
en zal met haar vergaan.
Als het anders was,
waarom bezitten deze armzaligen
dan geen naam,
(en) kennen zij geen roepstem?

Daarom is iemand die kennis heeft,
(een wezen) uit de hoge.
Als hij geroepen wordt,
hoort hij op, antwoordt hij
en keert zich naar Hem toe die hem roept
en gaat naar Hem op,
(want) hij weet hoe hij genoemd is.
Omdat hij kennis heeft
doet hij de wil van Hem die hem roept,
Hem wil hij welgevallig zijn,
en (daarin) vindt hij rust.
Zijn (eigen) naam valt ieder toe.
Wie zo kennis heeft,
weet waarvandaan hij gekomen is
en waarheen hij op weg is.
Hij weet (dit),
zoals iemand die dronken was,
nuchter is geworden en,

weer tot zichzelf gekomen,
zijn werkelijkheid herstelt.' (NHGI p.56-57)

Ik lees dit zo dat alles wat van God in ons is naar zijn roep kan luisteren en alles wat in ons van het ego is, niet bij machte is om naar God te luisteren, omdat het zijn eigen god heeft gemaakt wiens roep het volgt. Anders gezegd: alleen datgene in ons wat waar is, wat liefde is, waarin de kenmerken van God gestempeld zijn, datgene bestaat werkelijk, en datgene kan terugkeren naar zijns gelijken, zoals ook datgene in ons dat geboren is uit onwetendheid en leugen naar zijns gelijken terugkeert: het zal tot het niets vergaan waaruit het als schepsel der vergetelheid is voortgekomen.

Dus: er zijn maar twee zelden
het ene is een illusie
en alleen het andere is waar.

4. Vierde haakje: de medemens

Ook binnen de ander treffen we natuurlijk beide zelden aan. Vaak zien we vooral in de ander het ego aan het werk, en als je dat ziet, is dat vaak een zeker teken dat je zelf vanuit je ego kijkt.

De interactie tussen twee zelden wordt interessant: er zijn maar drie mogelijkheden. U ziet, ik houd het steeds heel simpel:

1: een Waar Zelf is in contact met een ander Waar Zelf. Pure liefde die er tussen hen heen en weer gaat en zich vermeerdert, niets aan de hand, daar hoeven we ons hier niet verder mee bezig te houden. In feite is dit wat er in wezen voortdurend gebeurt: twee Zelden die zichzelf en de ander in hun Ware aard herkennen en daardoor weten wie ze zelf werkelijk zijn: een schepping van God.

2: een waar Zelf is in interactie met een lager Zelf, ook dat is niet zo problematisch: er kunnen twee dingen gebeuren:

a: het lager zelf wordt opgetild, herkent zichzelf in het Hoger Zelf van de ander en identificeert zich met het eigen Hoger Zelf en laat de bindingen met het lager zelf los. Dan zijn er dus weer twee hoger Zelden in contact met elkaar, zie situatie 1.

b: het lager zelf volhardt in zijn identificatie en sluit zichzelf af voor de liefde van de ander. We mogen echter aannemen dat die liefde wel ontvangen is door het Hoger Zelf van die ander en dat dit ervoor zorgen zal dat het op het juiste moment weer aan de ander wordt aangereikt, als die er open voor staat.

3: de laatste mogelijkheid: twee lager zelden zijn met elkaar in contact, een situatie die het allermeeft voorkomt en waar niemand moeite mee zal hebben die te herkennen. Meestal draait dit uit op geharrewar, oorlog, broedertwist, echtelijke twist, wederzijdse verwijten en verdachtmakerijen en wat dies meer zij.

Een fraaie passage hierover staat in het *Evangelie der Waarheid*:

'Wat verlangt Hij dan dat
de (onwetende) van zichzelf denkt?
Dit: "Ik ben tot bestaan gekomen
als schaduwen en schimmen van de nacht!"
Wanneer het morgenlicht daagt en
schijnt op wat hem angst heeft aangejaagd,
beseft hij dat het niets was.
Zo waren zij onwetend omtrent de Vader,
want zij zagen Hem niet
en dit werd reden tot angst
en verwarring en onzekerheid
en twijfel en onenigheid.
Hierdoor kregen vele illusies
en ijle waanvoorstellingen vat op hen

alsof ze in (diepe) slaap verzonken waren,
verzeild in boze dromen:
ofwel zijn ze (zelf) op de vlucht ergens heen,
of zitten ze anderen achterna
en komen (daarvan) uitgeput (terug),
of zijn ze klappen aan het uitdelen
of krijgen zelf klappen te verduren,
of ze tuimelen van grote hoogte neer,
of worden omhoog geslingerd door de lucht
terwijl ze niet eens vleugels hebben,
dan weer (lijkt het) of iemand hen van kant wil maken
hoewel er geen achtervolger (te bekennen) valt,
of zijzelf slachten hun naasten af
want (zie), ze zijn besmeurd met hun bloed.
Tot het moment dat zij die dit alles doorstaan
ontwaken, zien zij niets,
want al de verwarringen waarin zij verkeerden
zijn (in feite) niets, (onwerkelijkheid).
Net zo is het met hen die de onwetendheid
hebben afgeworpen als de slaap,
die ze niet voor werkelijk houden,
evenmin beschouwen ze de gebeurtenissen daarin
als werkelijkheden,
integendeel, ze laten die als een droom(wereld)
achter in de nacht.' (NHGI p.61-62)

Ik wil er even op wijzen dat het Evangelie dit alles 'illusie en onwerkelijkheid' noemt! En uit deze droom van onenigheid is het dat we ontwaken moeten, zodat we onszelf weer kennen zoals we werkelijk zijn.

Tegen deze achtergrond horen we eigenlijk het principe van de wederkerigheid: in ons contact met onze naasten vinden we onszelf, of verliezen we onszelf. We kunnen niet uit de droom ontwaken zonder dat anderen ons daarbij helpen, en zonder dat wij anderen daarbij helpen. Zo-

als we de ander zien, zien we onszelf; zoals we de ander behandelen, behandelen we onszelf. Zien we de ander als een ego dat ons bedreigt, dan weten we niet beter of we zijn zelf een ego dat op zijn beurt zich gedwongen ziet aan te vallen, etcetera ad infinitum. Zien we de ander daarentegen als een Waar Zelf, een zuivere schepping van God, dan weten we ten diepste dat we dit zelf ook zijn. Dan herinneren we ons weer wie we wezenlijk zijn: een goddelijke lichtvonk. We zien altijd onszelf, dat is onze ellende en dat is tegelijkertijd onze verlossing en onze enige verantwoordelijkheid. Maar nu loop ik vooruit op de verlossing.

Het *Evangelie der Waarheid* doet ook een duidelijk appèl aan ons:

'Zeg daarom vanuit je hart
dat jullie (nu reeds) deze volmaakte dag zijn
en dat in jullie dit licht woont
dat nooit dooft.
Spreek over de waarheid
met hen die haar zoeken,
en (over) de kennis
tot hen die in hun dwaling
een misstap hebben begaan.
Verstevig de voeten
van hen die gestruikeld zijn
en reik de hand
aan hen die ziek zijn,
voed de hongerigen
en geef de vermoeiden rust,
help hen die willen opstaan overeind
en wek hen die slapen (uit de droom).
Want gij zijt de wijsheid die opbeurt.
Als kracht zo handelt
vermeedert zij nog aan kracht.

Sla enkel acht op je zelf.' (NHGI p.64)

Want door acht te slaan op jezelf zul je zien wat zich daar bevindt: Hoger Zelf of ego. En de keuze voor een van deze twee zal de blik bepalen waarmee we de ander zien en hoe we de ander bejegenen. En zal uiteindelijk tot onze verlossing of tot onze voortgaande slaap leiden.

Dus, er zijn maar twee soorten anderen die we kunnen zien, afhankelijk van hoe we kijken:

het ene is het Ware Zelf van de ander,

het andere is het ego van de ander, dat in wezen een illusie is.

En zoals we de ander zien, zien we onszelf.

5. Vijfde haakje: onze verlossing dankzij dit alles

We hebben het al gezegd: onze verlossing bestaat eruit het ware als waar en het onware als onwaar te herkennen. Wanneer we één God, één wereld, één Zelf zien, en met ons innerlijk licht de duisternis van de droom en de illusie hebben verdreven, dan zijn we verlost van de kluis- ters van het stoffelijke, het psychische, en blijft alleen het geestelijke over. Dan zijn we weer Thuis. Simpel hè? Wat doen we toch moeilijk.

In vele gnostische teksten staat letterlijk dat we vergeten zijn wie we werkelijk zijn. Maar dat God dit nog wel weet en die kennis voor ons bewaart tot we naar Hem terugke- ren. En dat vind ik een absoluut troostende en bevrijden- de gedachte.

Een andere bevrijdende gedachte zijn we daarnet al te- gengekomen toen ik een stuk citeerde uit het *Evangelie der Waarheid*: datgene wat 'van de Vader' in jou is, dat wil zeggen je smetteloze geest, zal altijd verlost worden, hij zal onaangetast zijn door alles wat je gedaan lijkt te

hebben. Je lager zelf, je dwaling, heeft er geen vat op kun- nen krijgen. En alles van je lager zelf zal verdwijnen, om- dat het nooit iets is geweest, nooit werkelijk bestaans- grond heeft bezeten omdat het letterlijk van 'droomstof' is gemaakt. Voor mij heeft deze gedachte nieuwe inhoud ge- geven aan het bijbelwoord dat 'het kaf van het koren zal worden gescheiden'. Dat is niet een scheiding *tussen* men- sen, maar dwars door mensen heen: het waarachtige in je, het koren, zeg maar alles wat je met de liefde in je leven hebt gedaan, blijft, want is een schepping van liefde, dus luistert naar de oproep van de Vader die Liefde is. En al- les wat onwaarachtig in je is geweest, het kaf, al die keren dat je naar je ego hebt geluisterd, dat zal verdwijnen, om- dat het nooit werkelijk is geweest. Ik herhaal het nog eens: alleen wat waar en liefdevol in ons is, gaat mee ten eeuwigen leven, en alles wat een product van de angst, de dwaling, de vergetelheid en de pijn in ons is, wordt mild en vriendelijk en volkomen vergevingsgezind ter zijde ge- legd, zachtjes, zonder veroordeling. Anders gezegd: het wordt door God niet onthouden en jou al helemaal niet aangerekend. God kent je zoals je werkelijk bent, God heeft jouw ware wezen, jouw volkomenheid, voor je be- waard tot je naar Hem terugkeert, staat er zo mooi in het *Evangelie der Waarheid* (NHGI p.54). Dat is voor mij het hart van de gnosis en gnosis met een hart.

Zo lees ik ook de beroemde parabel van de verloren zoon: hij geeft gehoor aan zijn verlangen terug te gaan naar het Huis van zijn Vader, alleen om daar te ontdekken dat hij nooit is weggeweest. Je zou dit prachtige verhaal aldus op gnostische wijze kunnen herschrijven: de zoon verlaat schijnbaar het huis van zijn Vader om interessante erva- ringen op te doen in de wereld van de droom en de illusie. Hij stort zich daar helemaal in en vergeet waar hij van- daan gekomen is, vergeet volkomen zijn Vader en zijn

Thuis en het Zelf dat hij daar heeft achtergelaten. Maar zijn Vader wacht oneindig geduldig op zijn terugkeer, zijn ontwaken uit de illusie, omdat Hij hem nog altijd alleen maar kent zoals hij werkelijk is: de zoon die bij Hem is gebleven. Als de zoon tot een omkering van zijn denken komt, doordat hij op de bodem van de put tot het inzicht gekomen is dat het zo niet langer gaat, herinnert hij zich weer dat hij in deze wereld eigenlijk niet thuishoorde maar een veel betere woonplaats heeft, waarnaar hij nu terugverlangt. Hij keert terug, ziet dat zijn Vader zonder enige veroordeling op hem heeft gewacht tot hij zijn spelletje heeft uitgespeeld en er genoeg van heeft. De Vader neemt hem mee naar Zijn zoon die thuisgebleven is. Daar ontdekt de 'verloren' zoon dat hij in waarheid nooit is weg geweest, dat hij in wezen altijd bij de Vader is gebleven, dat hij en zijn broeder een en dezelfde zijn. In deze versie van het verhaal is er dus geen plaats voor de jaloezie van de achtergebleven zoon vanwege het feit dat de Vader het beste kalfje slacht om de terugkeer van de *andere* zoon te vieren. Er is geen andere zoon. Er kan geen sprake van terugkeer zijn, als het weggaan in werkelijkheid nooit heeft plaatsgevonden. In mijn optiek zou jaloezie een ego-reactie zijn die niet past bij een Hoger Zelf. Anders gezegd: de rondtrekkende zoon is het lager zelf dat het nodig vindt ervaringen op te doen in de wereld van de droom, en de thuisblijvende zoon is het Hoger Zelf dat in liefde blijft. En we weten dat alleen het Her Zelf waarheid is, het ander is op zijn best een leermiddel dat nutteloos wordt als het zijn bruikbaarheid heeft bewezen. Het kan worden achtergelaten als een polsstok na de sprong.

Hoe leren we dat nu, verlossing? Hoe leren we, via het principe van de wederkerigheid, in de ander en onszelf alleen ons Ware Zelf te zien, zodat we daardoor loskomen van de droom van vergetelheid en dwaling? Het antwoord

is: het gaat ons makkelijker af wanneer we een voorbeeld hebben, iemand die hoofdzakelijk of uitsluitend vanuit zijn Ware Zelf leeft en aldus in ons de herinnering aan ons Ware Zelf wekt, zodat ook wij van hier uit kunnen gaan leven. Nu kan ieder mens voor een ander zo'n voorbeeld zijn, wanneer hij, al is het maar een moment, in staat is zijn ego opzij te zetten. En in vele gnostische geschriften wordt het voorbeeld bij uitstek beschreven in de figuur van Jezus van Nazareth, die zijn Ware Zelf had gerealiseerd als Christus. Hij treedt in vele van deze geschriften, en in het Nieuwe Testament, als zodanig op. In deze gnostische geschriften vinden we dan ook regelmatig de afdaling van een verlossersgestalte die het 'achtergebleven licht' van de geest uit de stof komt bevrijden:

'Ik ben de eerste die afdaalde
vanwege het deel van mij dat achtergebleven is,
dat is: de Geest die (nu) in de ziel woont,
(maar) die ontstond in het Levenswater
en uit de onderdompeling in de mysteries.' (NHGII
p.350)

Zowel in de slothymne van de lange versie van het *Geheime Boek van Johannes* als in de prachtige mystieke tekst de *Drievormige Eerste Gedachte* is er sprake van een drievoudige neerdaling van een verlossersgestalte tot in het midden van de gevangenis van de duistere wereld. De beschrijving hiervan lijkt te suggereren dat de eerste twee afdalingen niet succesvol waren en dat pas de derde verlossingspoging slaagt. Dat is maar schijn, want wanneer we hier nader naar kijken, zien we dat er drie fasen beschreven worden die allemaal noodzakelijk zijn: eerst worden de bindingen met de stof en het lichaam losgemaakt, vervolgens wordt de ziel geschoond van alle psychische ballast, egostrevingen en onzuivere aanklijfsels, en ten

slotte wordt de geest teruggevoerd tot het licht, en dat is natuurlijk de kroon op de verlossing, waarvoor de eerste twee fasen de basis leggen. Anders gezegd: alles wat het zuiver ervaren van de puur geestelijke krachten in de weg staat, wordt afgelegd. En daaruit bestaat de verlossing of de opstanding.

Door zijn ware wezen te laten uitstralen, in een omhulsel dat slechts *lijkt* op een lichaam van vlees, – ‘ik manifesteerde mijzelf in de gelijkenis van hun gestalte’ (NHGII p.355) in een ‘evenbeeld van vlees’ (NHGI p.63) – wekt de verlosser de mensen op tot het ervaren van wie ze werkelijk zijn: ondeelbare geestelijke wezens:

‘Omdat de Verlosser, in het lichaam, een afbeelding is van iets wat (wezenlijk) een eenheid is, dat wil zeggen het Al, daarom bewaarde hij de gedaante van ondeelbaarheid, waaruit de onkwetsbaarheid voortkomt.’ (NHGII p.188)

En door die ‘gedaante van ondeelbaarheid’ in de Verlosser te herkennen, vinden we die ook in onszelf. Hij is degene die heeft laten zien dat je *in* deze droomwereld kunt leven zonder *van* deze wereld te zijn, dus zonder je inkopen te doen bij het ego. Door zijn voorbeeld kunnen ook wij dit gaan ervaren.

‘Hij (is degene) die de mens verheven heeft (tot) hij godgelijk is geworden, niet met het doel God naar beneden te halen naar (het niveau van) de mens, maar opdat de mens gelijk God zou worden.’ (NHGI p.323)

Dat wil zeggen: hij heeft ons verheven tot wie we werke-

lijk zijn, zodat wij weer zouden weten wie we van oorsprong af zijn: een zoon of dochter van God. God naar beneden halen naar het niveau van de mens, dat is een projectiegod creëren in de vorm van de demiurg Jaldabaoth. Ik leg er de nadruk op dat voor de gnosticus Jezus niet een Verlosser is in de zin van: iemand die het voor ons doet, of iemand die voor onze ‘zonden aan het kruis gestorven is’ om ons weer met een niet vergevingsgezinde god te verzoenen. Zo’n soort stand-in-verlossing komen we in de gnostiek niet tegen. De mens wordt zijn eigen verantwoordelijkheid om zijn keuzen te maken niet ontnomen.

Hoe kunnen we nu *in* deze droomwereld zijn zonder *van* deze wereld te zijn? Anders gezegd: hoe kunnen we zonder naar ons ego-zelf, de demiurg in ons, te luisteren in deze wereld leven zonder ons te binden aan deze wereld? Hoe kunnen we de waarheid leven binnen de droom? Hoe kunnen we liefde uitstralen te midden van anderen wier blik nog verduisterd is?

‘Als we ons nu in deze wereld manifesteren als dragers van hem (de Verlosser), zijn wij zijn lichtstralen, en zijn met hem verbonden tot onze zonsondergang, dat is: (tot) onze dood in dit leven. We worden (dan) door hem naar de hemel opgetrokken, zoals zonnestralen door de zon, waarbij we door niets worden tegengehouden. Dit is de opstanding van de geest, die de (opstanding) van de ziel (psyche) en van het lichaam overbodig maakt.’ (NHGI p.86)

Verlossing is niet iets van na de dood of voor een andere, toekomstige wereld. Het is iets dat *nu* ervaren kan worden. In de *Verhandeling over de opstanding* lezen we: ‘Maak je los van verdeeldheden en gehechtheden en je hebt de opstanding reeds bereikt.’ En met een bepaald

soort nuchterheid voegt de schrijver van deze leerbrief eraan toe: net als met de dood zal dat moment van verlossing en opstanding eens komen (het wordt dus als een onvermijdelijkheid beschouwd). 'Waarom zou je jezelf dan niet (al) beschouwen als iemand die de opstanding heeft bereikt en voor wie dit moment al is aangebroken?' (NHGI p.87). Anders gezegd: handel al alsof je verlost bent en je zult verlost zijn. Handel alsof je niet meer gebonden bent aan het dictaat van je ego, en je zult niet luisteren naar je ego, dat wil zeggen: je bent er niet meer aan gebonden. Dit werkt zo, omdat het ego een illusie is. Op het moment dat je er niet meer in gelooft, er geen vertrouwen meer in stelt, is het afgedaan.

De weg die tot dit inzicht en tot verlossing voert is er een van oefening: door onthechting te gaan oefenen alsof je al verlost bent, zal de *ervaring* je leren wat verlossing is, zal die ervaring op zijn beurt je vertrouwen in deze weg vergroten, waardoor je met nog meer enthousiasme verlossing in praktijk gaat brengen.

'Ieder moet (zijn geest) op velerlei wijzen oefenen om zich los te maken van (de gehechtheid aan) dit element (materie), zodat hij niet zal dwalen, maar wederom zichzelf zal aannemen wie hij van oorsprong was.' (NHGI p.88)

Iemand die zo leeft

'heeft kleden der onwetendheid afgelegd
en zich met een stralend Licht bekleed.

En niets zal hem verschijnen
dat tot de Machten van de archonten (de handlangers
van de demiurg) behoort.

In zo iemand zal duisternis verdwijnen
en [onwetendheid] sterven.' (NHGII p.357)

Wanneer we zo leven vanuit 'dit niet dovend licht dat in

ons woont' zal onze uitstraling ook het licht in anderen doen ontsteken. Zo verlossen we in wederkerigheid onszelf en anderen. Een prachtige beschrijving van deze verlossingsweg, die aansluit op de eeuwige parabel van de 'verloren' en teruggekeerde zoon, vinden we in de *Authentieke Leer*. Er gaat troost van uit: wanneer je oprecht zoekt, zul je vinden, dat is een aloude belofte van God.

'Maar de ziel die over rede beschikt,
zij, die zich moeite getroostte te zoeken,
heeft kennis over God ontvangen.
Ze spande zich in met zoeken,
waarbij ze haar lichaam afmatte
(en) haar voeten versleet de evangelisten achterna,
om de Ondoorgroendelijke te leren kennen.
Ze hervond haar (zons)opkomst.
Ze kwam rusten in Hem die rust.
Ze ging aanliggen in het bruidsvertrek.
Ze at van de dis waarnaar ze gehongerd had
(en) ze smaakte het onsterfelijke voedsel.
Ze vond waarnaar ze had gezocht.
Ze ontving rust van haar inspanningen,
omdat het licht dat boven haar straalt
niet onderging.

Aan haar behoort de glorie
en de kracht
en de openbaring
in de eeuwen der eeuwen.
Amen.' (NHGII p.417-418)

Dus vrienden onthoud:

Er zijn maar twee dingen
en alleen het ware is waar,
hierin ligt je verlossing.